

MUSEJNÍ SPOLEČNOST V CHRUDIMI (1865 - 1891)

Pavel KOBETIČ

Do druhé poloviny 19. století nevstupovala Chrudim, toto téměř šestitisícové královské věnné město, sice již jako sídlo krajského úřadu a soudu, svým hospodářským, ale především kulturním, společenským a zvláště pak školským životem se však stále řadila mezi přední česká města. I když většina jejích obyvatel nacházela dosud obživu především v zemědělské a řemeslné výrobě, pracovaly zde již první průmyslové podniky, chrudimské děti mohly již od roku 1847 navštěvovat čtyřtřídní hlavní školu, od roku 1801 měla Chrudim své divadlo a významné místo v životě města měla i hudba. Jinak poklidný zdejší život první pol. 19. století (pomineme-li každoroční tradiční

koňské trhy, slavné poutě k obrazu sv. Salvatora i bouřlivé události roku 1848) byl narušen přesně v polovině století: 6.srpná roku 1850 vypukl požár, při němž bylo zničeno 278 budov - mezi nimi i Kateřinský kostel a městské divadlo.

* * *

Ve čtyřech desetiletích "po velkém požáru" došlo v Chrudimi (tak jako v jiných českých městech) především k výrazným změnám v hospodářském životě. Ve městě s přetrvávající rozsáhlou **zemědělskou výrobou** (kromě chovu hovězího dobytka a koní se v Chrudimi pěstovalo prosa, cukrová řepa a dokonce i vinná réva a nebývale se rozvíjelo i ovocnářství) byla postupně nahrazována řemeslná a tzv. domácká výroba (především bílé vyšívání prádla) **tovární velkovýrobou**. Koncem 60. a počátkem 70. let, kdy v Chrudimi vznikly především četné průmyslové podniky na zpracování zemědělských produktů z jejího okolí (cukrovar, lihovar, nový městský pivovar, sladovna a parní mlýn), zařízení potravinářských závodů a stroje pro zemědělskou výrobu byly také hlavním výrobním programem nejvýznamnějšího průmyslového podniku ve městě (byl založen v roce 1857) - Wiesnerovy strojírny, v roce 1879 vznikl v Chrudimi i budoucí druhý největší průmyslový podnik - "Závod k zhotovení obuvi" Barbory Beckové. K postupné proměně města mezi nejvýznamnější průmyslová střediska východních Čech přispěly i další podniky založené v 80. letech: vedle četných závodů na výrobu stavebních materiálů (cihelny, "továrny na vápno", parostrojní truhlárny), byla do provozu uvedena i plynárna. Počátkem 90. let zde pracovalo i mnoho dalších specifických podniků (vyráběly se zde např. řemeslné ocelové nástroje, působila továrna na cikorii a kávové náhražky, již v roce 1875 byl založen proslulý houslařský závod Ladislava Prokopa).

V průběhu 2. poloviny 19. století se měnil i zdejší **obchod**. Kromě tradičních trhů a jarmarků se postupně uplatňovaly i nové formy prodeje zboží (v roce 1867 byl v Chrudimi založen první zasílatelský závod, byly uspořádány - v roce 1866 a 1881 - i první místní a krajinské hospodářské a průmyslové výstavy).

Zatímco rozvoj obchodu i průmyslu v tomto období bohužel příliš nepodpořil vývoj zdejší **dopravy**, resp. železniční přepravy (Chrudimí teprve od roku 1871 procházela vedlejší trať z Německého Brodu do Pardubic a druhá železniční trať - do Heřmanova Městce a

Borohrádku - byla vybudována až v roce 1899), vývoj **peněžních ústavů** (městské spořitelny, občanské záložny a okresní hospodářské záložny) naopak významně podpořil vývoj zdejšího (a nejen hospodářského) života¹⁾.

Hospodářský rozvoj Chrudimi ve 2. polovině 19. století pozitivně ovlivnil kulturní, školský, společenský i spolkový život města. Snad nejvýrazněji se promítl do vývoje zdejšího **školství**: mimořádně se rozšířilo zdejší základní školství, počáteční (ale snad nejvýznamnější) vývojovou etapou prošlo v této době zdejší střední a odborné školství (z dvoutřídní podreálky bylo v roce 1863 "zařízeno" nižší reálné gymnasium, v roce 1885 dvouletou hospodářskou školu - vznikla v roce 1862 - nahradila tříletá střední hospodářská škola, v říjnu 1882 byla v Chrudimi slavnostně otevřena - jako jediná v českých zemích - státní odborná průmyslová škola pro zpracování dřeva, v polovině listopadu 1882 byla zahájena výuka - jako druhém ústavu tohoto druhu v Čechách - i ve tříleté městské obchodní akademii, zřízením dvouletého kursu pro učitele obecních škol a církevního dívčího pedagogia v roce 1895 byly v Chrudimi položeny i základy pedagogického školství²⁾.

Chrudim ve 2. polovině 19. století byla známá nejen svým středním a odborným školstvím, ale také bohatým **divadelním životem**. Ačkoliv v roce 1850 chrudimské divadlo vyhořelo, již v dubnu 1854 došlo k jeho slavnostnímu znovuotevření. V 50. letech město často navštěvovala Zöllnerova herecká společnost (zájezdu v roce 1855 se zúčastnil i J.K.Tyl). Vystoupení kočovných divadelních společností se v 50. a 60. letech pravidelně střídaly s produkcemi zdejších ochotníků. Mimořádný rozvoj zdejšího ochotnického divadla nastal především koncem 70. let a zvláště po roce 1882, kdy se konstituoval Spolek chrudimských divadelních ochotníků a jeho ředitelem se stal JUDr. Karel Pippich (v repertoáru souboru se objevila významná díla českých i světových autorů, mnohé z divadelních her měly v Chrudimi svou českou nebo i světovou premiéru: Doña Sanča J.Zeyera, Manželčina přítelkyně I.Herrmanna, Rosmersholm H.Ibse-na...). Chrudimské divadlo bylo v této době (po rozsáhlé přestavbě v roce 1875) jedním z největších na českém venkově³⁾.

Flotowova opera Alessandro Stradella, jež v Chrudimi zazněla v červenci 1854 na počest znovuotevření zdejšího divadla, byla prvním zdejším významným **hudebním počinem** v dlouhém přehledu hudebních produkcí 2. poloviny minulého století. V 50. letech byli u většiny z nich starosta obce (jinak vynikající zpěvák a hudebník) Josef Klimeš společně s obdobně nadaným advokátem Emanuelem

